

Varkens houden met een krul

Zoektocht naar het voorkomen en bestrijden van staartbijten

Juni 2013

Eindrapport van de Werkgroep Krulstaart

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Fokkerij en staartbijten	4
3. Economie en staartbijten	5
4. Voeding en staartbijten.....	6
5. Gezondheid en staartbijten	7
6. Verrijkmateriaal en staartbijten	8
7. Klimaat en staartbijten	9
8. Verdere interessante punten inzake staartbijten.....	10
8.1. Hypothese typering bijters	10
8.2. Potentiële voorspellers van staartbijten.....	11
8.3 Staartbijten, een overlopende emmer	11
9. Conclusies	13
10. Verklaring van Dalfsen	15
Bijlage 1. Leden van de Werkgroep Krulstaart.....	17
Bijlage 2. Lezingen gehouden voor de Werkgroep Krulstaart.....	17

Colofon
Tekst: Werkgroep Krulstaart,
Den Haag, juni 2013

Contact
LTO Vakgroep Varkenshouderij
Ing. Johan van Diepen
Postbus 960
6040 AZ Roermond
Tel. 0475-381748
Email jvdiepen@lto.nl

Dierenbescherming
Bert van den Berg
Postbus 85980
2508 CR Den Haag
Tel. 088-8113241
Email bert.van.den.berg@dierenbescherming.nl

1. Inleiding

Een varken wordt geboren met een staart. Deze wordt in de gangbare varkenshouderij binnen zeven dagen gecoupeerd. Reden hiervoor is dat de kans groot is dat varkens aan elkaars staart kunnen gaan bijten met nare gevolgen voor het varken en voor de varkenshouder. In feite is couperen een vorm van symptoombestrijding, bijten komt dan nog steeds voor.

Op het couperen van varkensstaarten bestaat vanuit de samenleving al geruime tijd kritiek. Ook de varkensfokkers zelf zouden liever vandaag dan morgen hier van af willen, omdat het een onaangename klus is en het altijd risico's op groeivertraging en infecties geeft.

In de Europese Richtlijn tot bescherming van het welzijn van varkens en in het Nederlandse Varkensbesluit is het routinematig couperen van varkensstaarten niet toegestaan. Niet couperen is echter makkelijker gezegd dan gedaan. Zelfs bij varkens gehouden op een strobed kunnen incidenteel bijtewondjes voorkomen en kan dit ontaarden in bloederige verwondingen en ernstige ontstekingen. In reguliere varkenshokken is de kans op ernstig staartbijten zo groot dat het zo maar stoppen met couperen onverantwoord is. In de meeste Europese landen couperen reguliere varkenshouders dan ook standaard de staarten.

Al jaren wordt er in binnen- en buitenland gezocht naar wegen om couperen overbodig te maken. Er zijn hiertoe ook al diverse initiatieven geweest. De meeste van die initiatieven stranden omdat het voorkomen van bijten of het tijdig de kop in drukken hiervan niet gegarandeerd kan worden en de varkenshouder niet het risico op ernstige ontstekingen en afkeuren van varkens kan lopen. De problematiek van het couperen van varkensstaarten lijkt daarmee in een patstelling te verkeren.

In een nieuwe poging deze patstelling te doorbreken hebben de Vakgroep Varkenshouderij van Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland en de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren het initiatief genomen tot het instellen van de 'Werkgroep Krulstaart'. Naast de Dierenbescherming en LTO zitten hierin ook vertegenwoordigers van de veevoederindustrie, de varkensfokkerij, de Vakgroep Gezondheid van het Varken van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde, Vion Food Group, het Departement Dierwetenschappen en Livestock Research van Wageningen Universiteit en Research, en het Ministerie van Economische Zaken (zie voor de samenstelling van de werkgroep bijlage 1.). De NVV heeft zich ook aangesloten bij de werkgroep.

De werkgroep heeft zich gebogen over de belangrijkste factoren van bijten in zijn algemeenheid en staartbijten in het bijzonder. Daartoe heeft zij ter zake deskundige sprekers uitgenodigd om steeds een factor die bijdraagt aan staartbijten in een lezing uit te diepen met de vraag wat mogelijke oorzaken van staartbijten zijn en hoe je dit zoveel mogelijk kan voorkomen c.q. zo snel mogelijk kunt bestrijden. In zeven bijeenkomsten zijn onderwerpen als fokkerij, economie, voeding, gezondheid, afleiding en klimaat de revue gepasseerd. (zie voor een overzicht van de lezingen bijlage 2).

Ambitie

De werkgroep constateert dat staartbijten een lastig multifactorieel probleem is, waarbij de oorzaak van bedrijf tot bedrijf kan verschillen, maar dat het de ambitie is om stapsgewijs gedeeltelijk en uiteindelijk geheel met couperen te stoppen door:

- op korte termijn de incidentie van staartbijten terug te dringen en de staarten alvast minder kort te couperen door binnen de huidige varkenshouderijsystemen en in de bestaande varkensbedrijven factoren als klimaat, voeding, gezondheid en omgevingsverrijking verder te optimaliseren,
- op langere termijn staartbijten vrijwel geheel uit te bannen via optimalisering van fokkerij, huisvesting en management.

De Werkgroep heeft deze ambitie vertaald in een routeplan welke mei 2013 samen met dit eindrapport is gepresenteerd.

Leeswijzer

In dit rapport vindt u in de hierna volgende hoofdstukken per factor een korte samenvatting van de lezingen. Hiermee is het verhaal niet compleet maar geeft het een goede indruk welke factoren van belang zijn om aan te gaan werken. Op basis hiervan heeft de werkgroep gezamenlijk gedragen conclusies en aanbevelingen opgesteld.

2. Fokkerij en staartbijten

Er is tot nu toe nog niet veel onderzoek gedaan naar de erfelijkheid van staartbijten, en wat er aan onderzoek is, is klein van schaal.

Je kunt onderscheid maken tussen bijters, slachtoffers en neutrale varkens. Neutrale varkens zijn dieren die niet bijten en ook niet gebeten worden. Een neutraal varken blijkt te beschikken over andere genen. Ze hebben een ander metabolisme, zijn minder verkennend en hun immuunsysteem reageert anders. Bijters zijn stressgevoeliger.

Dit vertoont overeenkomsten met het beeld dat bekend is van verenpikken bij kippen.

Voorts is uit onderzoek bekend dat er een verband is tussen staartbijten en productietekenen. Zo blijkt dat hoe hoger de magere groei is, hoe meer er wordt gebeten. En ook, hoe dunner de spekdikte hoe meer er wordt gebeten.

Sociale fokwaarde

Varkens beïnvloeden hokgenoten waardoor de hokgenoot meer of minder gaat groeien. Dit kan geschat worden door het meten van groei en het vastleggen welke dieren bij elkaar hebben gelegen, waarbij van belang is de ouders van de dieren te kennen. Dit genetische effect wordt sociale fokwaarde genoemd.

Varkens met een lage sociale fokwaarde blijken meer te doen aan oorbijten, staartbijten en manipuleren van verstrekte materialen. Hun behoefte aan orale manipulatie is kennelijk groter.

Het verschil in hoge en lage sociale fokwaarden wordt door Wageningen UR in samenwerking met het TOPIGS Research Center IPG onderzocht in het 'Seeking sociable swine' project. Een soortgelijk project is er voor kippen. Het doel is te kijken of je via fokkerij en veehouderij-omstandigheden dieren kunt krijgen die zich socialer gedragen, waaronder minder staartbijten en verenpikken.

Het onderzoek naar sociale fokwaarden van varkens loopt nog verder en daarbij wordt ook naar de intactheid van de staarten gekeken.

Op grond van wat er nu bekend is kun je nog niet aangeven in hoeverre staartbijten erfelijk is. Je kunt aan staartbijten nog geen fokwaarde toekennen die je in de fokkerij kunt gebruiken.

De fokkerij kan hoe dan ook wel helpen bij toegang tot en analyse van individuele diergegevens en bedrijfsgegevens. Ze kan correlaties schatten tussen waarnemingen en/of fokwaarden om na te gaan waar risico's en mogelijkheden zitten.

Proeven doen op varkensbedrijven om vast te stellen in hoeverre staartbijten erfelijk is, is duur. Het roept ook de vraag op of het echt nodig en verantwoord is met notoire bijters en alle dierenleed van dien te experimenteren.

Een andere weg om aan vergelijkend materiaal te komen is het beoordelen van staarten aan de slachtlijn. Zo slacht Vion biologische varkens met intacte staarten, reguliere varkens waarvan de staarten standaard zijn gecoupeerd en in haar Good Farming Star programma varkens waarvan de staarten wat minder kort zijn gecoupeerd dan bij regulier gebruikelijk is.

Conclusies ten aanzien van fokkerij en staartbijten:

1. Erfelijkheidsgraad en fokwaarde van staartbijten zijn (nog) niet bekend en is lastig te onderzoeken.
2. Er kan gezocht worden naar factoren waarop gefokt kan worden tegen bijterij zonder daarbij op fokken op mager en weinig vet in te leveren.
3. Via verder onderzoek naar sociale fokwaarden kunnen waarschijnlijk varkens gefokt worden die zich socialer gedragen en daarbij minder bijtgedrag vertonen.
4. Slachterijen kunnen aan de slachtlijn staarten uit verschillende programma's met verschillende staartlengtes scoren op bijtwonden en ontstekingen en dit terugkoppelen aan de varkenshouder.
5. De fokkerij kan helpen staartscores en veehouderij-omstandigheden uit slachterijen en proeven te analyseren en in fokprogramma's voor de nabije toekomst meenemen.

3. Economie en staartbijten

Staartbijten en couperen zijn als imago-probleem een vraagstuk voor de hele varkensvleesketen. Maar economisch is het geen probleem voor de hele keten, maar alleen voor de varkensfokker en de vleesvarkenshouders, want zij krijgen de kosten van staartbijten gepresenteerd. De afnemer van biggen betaalt de varkensfokker minder voor aangebeten biggen of weigert ze, en de slachterij legt de rekening van aangetaste staarten en daaruit voortkomende ontstekingen bij de vleesvarkenshouder.

In het onderzoek van Zonderland et al in 2011 werd in de reguliere Nederlandse varkenshouderij, waarin de staarten worden gecoupeerd, de prevalentie van staartbijten geschat op 2,1%. De kosten als gevolg hiervan werden voor de hele Nederlandse varkenshouderij geschat op 8 miljoen euro.

Per direct stoppen met couperen zonder instrumenten ter voorkoming en bestrijding van staartbijten levert geen substantieel economisch voordeel op, zoals bijvoorbeeld wel het geval is bij stoppen met castreren dat tot een betere voederconversie leidt. Stoppen geeft wel risico's. De zeugenhouder loopt bij niet couperen meer risico op staartbijten en dientengevolge groeivertraging en het niet kunnen verkopen van zijn biggen. De vleesvarkenshouder loopt het risico dat het slachthuis zijn varkens wegens staartbeschadigingen en ontstekingen geheel of gedeeltelijk afkeurt.

Voor de korte termijn zijn er weinig tot geen opties voor varkenshouders in de gangbare varkenshouderij om minder of helemaal niet te couperen.

- Het imago-probleem zal groter worden omdat staartbijten meer zal voorkomen.
- Zeugen- en vleesvarkenshouders krijgen hogere kosten als gevolg van meer aangebeten staarten en ontstekingen,
- Zeugen- en vleesvarkenshouders krijgen problemen omdat afnemers biggen weigeren of vleesvarkens in het slachthuis geheel of gedeeltelijk afkeuren.

Het dierenwelzijn neemt zo af en de economische schade als gevolg van bijtenden en ontstekingen neemt zo toe.

Op langere termijn zijn er wellicht wel mogelijkheden om niet of minder te couperen, maar dan moet je er eerst in slagen robuustere dieren te fokken en huisvesting, klimaat, voeding en afleiding zo te veranderen dat er minder tot niet gebeten wordt, en moet je leren problemen die tot bijten kunnen leiden vroegtijdig te herkennen en op te lossen voor ze tot problemen leiden.

Als je in de gangbare varkenshouderij nu toch wilt gaan experimenteren met stoppen met couperen is de hamvraag wie welke risico's draagt. Nu liggen alle risico's bij de varkenshouders. Dat is voor de varkenshouders niet houdbaar, hun risico's zullen moeten worden afgedekt. Er zal een meerprijs uit de markt moeten komen en het is de vraag of je daarvoor een goed verdienmodel met een redelijke vierkantsverwaarding kunt opzetten. Dit is op de Europese markt die kostprijs gedreven is moeilijk.

Een andere optie is lange staarten inbouwen in hoge meerwaarde concepten vergelijkbaar met de scharrelvarkenshouderij en de biologische varkenshouderij.

Je zou ook varkenshouders kunnen uitbetalen naar de mate waarin ze staartbijten in de hand weten te houden (goed verdienen als er geen problemen zijn, quitte spelen als er af en toe problemen zijn en verliezen als het continue een probleem is en blijft). Maar ook dit kan eigenlijk pas als je weet hoe bijtproblemen te voorkomen c.q. op te lossen.

Conclusies ten aanzien van economie en staartbijten:

1. Zo maar in de gangbare varkenshouderij stoppen met couperen leidt tot minder dierenwelzijn en meer financieel-economische schade voor de varkenshouders.
2. In onderzoeken om met couperen te stoppen zullen de risico's van de varkenshouders moeten worden afgedekt middels een garantstelling, anders is het voor hen niet mogelijk aan onderzoek deel te nemen.
3. Als varkenshouders in een meerwaarde concept uit de markt voldoende geld hiervoor krijgen zouden ze wel kunnen stoppen met couperen.
4. Als eenmaal bekend is hoe bijtproblemen te voorkomen c.q. te bestrijden kan overwogen worden varkenshouders uit te betalen naar de mate waarin ze staartbijten in de hand weten te houden.

4. Voeding en staartbijten

Als de behoeften van varkens rond voeropname niet gedekt worden kan dit onder meer tot staartbijten leiden. In de wetenschappelijke literatuur komen als risicofactoren naar voren een suboptimale voersamenstelling, onvoldoende verzadiging door het voer, en de wijze van voerverstrekking.

Voersamenstelling

Een laag eiwitgehalte in het voer resulteert blijkens onderzoek in meer foerageergedrag, meer staartbijten, en meer voorkeur om te kauwen op een in bloed gedrenkt touw tijdens een proef waarbij varkens kunnen kiezen uit een kunststaart gedrenkt in water of in bloed.

Het aminozuur tryptofaan heeft invloed op het gedrag van mens en dier en speelt een rol bij het ontstaan van depressies bij mensen. Een optimaal of hoog tryptofaangehalte in veevoer resulteert blijkens onderzoeken in lagere cortisolgehaltenes (cortisol is een indicator van stress),

- lagere activiteit,
- minder staart- en oorbijten, minder vechten,
- hogere groei en voeropname,
- rustiger gedrag tijdens veetransport,
- en bij kippen leidt het tot minder verenpikken.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat een hoog tryptofaangehalte in varkensvoer het staartbijten kan verminderen als gevolg van rustigere dieren of minder behoefte aan foerageergedrag. Tryptofaan heeft ook een positief effect op de voeropname en groei.

Verondersteld wordt dat er op zich voldoende tryptofaan zit in het Nederlandse varkensvoer om met gezonde dieren goede technische resultaten te halen. Bij zieke dieren dalen de voeropname en de groei. Dit kan deels hersteld worden door de dieren meer tryptofaan in het voer te geven.

Ook voor biggen met oornecrose wordt wel extra tryptofaan aan het voer toegevoegd.

Tryptofaan kan in synthetische vorm aan voer worden toegevoegd maar dat is relatief duur. In bloedmeel zit verhoudingsgewijs meer ruw eiwit en darmverteerbaar tryptofaan, wat een argument kan zijn om te pleiten voor het weer toestaan van bloedmeel in varkensvoer. Ook in insecten en wormen zit relatief veel tryptofaan, wat een reden kan zijn deze in veevoer te verwerken.

Uit onderzoek is ook bekend dat een te laag zoutgehalte in het voer leidt tot meer wroetgedrag. Stress verhoogt de zoutuitscheiding en verhoogt de behoefte aan zout. Varkens met weinig zout in het voer vertoonden meer voorkeur om te kauwen op een in bloed gedrenkt touw. Hieruit kan geconcludeerd worden dat toevoegen van zout aan varkensvoer staartbijten kan helpen verminderen.

Verzadiging

Uit onderzoeken blijkt dat onvoldoende verzadiging c.q. energie-opname kan leiden tot:

- meer oraal gedrag waaronder staartbijten,
- meer voorkeur om te kauwen op een in bloed gedrenkt touw,
- meer oraal gedrag bij zeugen bij minder verteerbare vezels in het voer,
- meer manipulatief gedrag bij vleesvarkens op hokgenoten als er minder fermenteerbare vezels in het voer zitten.

Stro heeft weliswaar veel ruwe celstof maar is niet zo goed verteerbaar en geeft niet zo'n hoge verzadiging. Maar stro leidt wel tot langere kauwtijd. Bietenpulp heeft veel ruwe celstof en is goed verteerbaar, waardoor het beter voor de verzadiging is. Ook sojahuillen, zemelen en tarwegries hebben veel verteerbare vezels. CCM en maïs daarentegen juist weer niet. Conclusie is dat het bij verzadiging met name gaat om voldoende fermenteerbare vezels en van langere vezels.

Wijze van voerverstrekking

Uit onderzoeken blijken de volgende risicofactoren in het voermanagement:

- Competitie rond voer door beperkt voeren of door te weinig vreetplaatsen kan leiden tot stress, en oraal exploratief gedrag uitmondend in staartbijten;
- Onvoorspelbaarheid in de voerverstrekking (niet op vaste tijden) kan leiden tot oraal en agressief gedrag en staartbijten;
- Storing in de voer- en drinkwaterinstallatie kan leiden tot stress en staartbijten;

Zoektocht naar het voorkomen en bestrijden van staartbijten

- Maag-darm problemen verhogen de motivatie om te kauwen en het risico op staartbijten;
-
- Beperkt voeren, waardoor bijvoorbeeld de behoefte aan foerageren en het verzadigingsgevoel niet altijd bevredigd worden.

Conclusies ten aanzien van voeding en staartbijten:

1. Wat nutriënten betreft moet het voer voldoende eiwitten, tryptofaan en zout bevatten.
2. De behoefte aan voldoende, betaalbaar darmverteerbaar tryptofaan is een argument voor het weer toestaan van bloedmeel in varkensvoer, maar ook voor het verwerken van insecten en wormen in veevoer.
3. Voldoende verzadiging helpt staartbijten te voorkomen. Daarbij gaat het met name om voldoende voer en voldoende fermenteerbare vezels in het voer.
4. Onbeperkt voeren en voldoende vreetplaatsen helpen staartbijten tegen te gaan.
5. Regelmaat (in alles en ook) in voerverstrekking helpt staartbijten tegen te gaan.

5. Gezondheid en staartbijten

Lengte van couperen en pijn

Tot in het puntje van de staart zijn perifere zenuwen aanwezig bij zowel pas geboren biggen als bij vleesvarkens. Als je coupeert kunnen de zenuwstompen weer gaan uitgroeien waardoor er een zenuwwoekering (een neuroma) kan ontstaan. Een gecoupeerde staart is gevoelig, niet alleen bij bijten, maar ook bij het ergens tegen aan komen. Dit verklaart waarom een gecoupeerd varken zich minder laat bijten.

Bij elke wond die je maakt wordt de huid barrière doorbroken en de kans op infectie vergroot. Er is waarschijnlijk wel een verschil tussen koud couperen met een mes en heet couperen door met een bout een stukje van de staart af te branden waarbij de wond dichtgeschroeid wordt. Dit laatste verkleint de kans op het ontstaan van wondinfecties achteraf en lijkt de standaardpraktijk.

Als je stapsgewijs minder kort gaat couperen kun je daarbij minder pijn niet als motief gebruiken. Wel kun je zeggen dat er minder kans op infectie is en dat een kleinere wond sneller heelt

Er zijn ook andere valide motieven om minder te couperen. Je kunt couperen op een zodanige lengte dat de staart de kling bedekt. En door de staart wat langer te laten kan de varkenshouder aan de staarhouding wat meer van het gedrag van het varken herkennen.

Effecten van staartbijten op gezondheid

Staatbijten geeft milde tot ernstige laesies. De wonden verhogen de kans op infectie in de nabije omgeving, in de vorm van abscessen in de achterhand of het achterste deel van het wervelkanaal en ze verhogen de kans op secundaire infecties in longen en andere organen. Ernstige staartwonden leiden tot groeivertraging en een lager gewicht.

Acute fase proteïnen, een maat voor infectie en ontsteking, zijn blijkens onderzoek positief gecorreleerd met de ernst van de staartwond.

Gezondheid als risicofactor voor staartbijten

Er zijn allerlei factoren die staartbijten kunnen veroorzaken vaak ligt de oorzaak van een uitbraak in een stapeling van meerdere factoren. Een suboptimale gezondheid kan daarbij de spreekwoordelijke druppel zijn die de emmer doet overlopen.

Uit onderzoek in 2003 is een toenemend risico op staartbijten bekend als de gezondheid op een bedrijf minder is.

Ook in het rapport over staartbijten van het Animal Health and Animal Welfare Panel van de European Food Safety Authority uit 2007 wordt geconstateerd 'Circumstantial data, anecdotal reports and practical experience strongly suggest poor health status to be a hazard for tail biting'. Ook staat in het rapport 'High prevalence of endemic and occasional epidemic diseases makes poor health status a high risk factor for tail biting.'

Mogelijke gevolgen van ziekte voor het optreden van staartbijten:

- extra behoefte aan exploratie of optreden van frustratie bij ziekte,

Varkens houden met een krul

- veranderde voedselopname, nutriëntenbenutting en benodigde aminozuren bij stimulering van het immuunsysteem,
- beïnvloeding van neurotransmitters die foeragegedrag bepalen,
- onvermogen of terughoudendheid van zieke dieren om weg te lopen als ze gebeten worden.

Conclusies ten aanzien van gezondheid en staartbijten:

1. Minder kort couperen van de staart is niet pijnloos. Wel is er bij minder kort couperen minder kans op infectie en door de kleinere wond snellere heling en ook biedt een langere staart meer ruimte voor natuurlijk gedrag zoals het afdekken van de anus en bij de zeug de kling.
2. Staartbijten geeft milde tot ernstige laesies en verhoogt de kans op infecties in de vorm van abscessen of ontstekingen in het wervelkanaal en secundaire infecties in longen en andere organen.
3. Naarmate de gezondheid op een bedrijf minder is, is het risico op staartbijten groter.
4. Ziekte kan leiden tot extra behoefte aan exploratie of frustratie, veranderde voedselopname en het minder weglopen als er gebeten wordt.

6. Verrijkmateriaal en staartbijten

Het gedrag van varkens lijkt nog erg op dat van hun wilde voorouders. Varkens zijn alleseters met grote variatie in wat ze lusten en opeten. Het grootste deel van de tijd dat een varken actief is besteedt het aan het verkennen van de omgeving (z.g. exploreren) en het zoeken van voedsel (z.g. foerageren). Al wroetend en kauwend verzamelt een varken informatie en voedsel. Deze gedragingen zijn cruciaal voor overleving in het wild en zijn in zichzelf belonend. De behoefte tot wroeten is zo sterk dat deze ook bij onbeperkt gevoerde varkens aanwezig blijft.

Het wroetgedrag van het varken kan door stressfactoren ook omslaan in bijten. Allerlei stressfactoren kunnen de drang tot exploreren verhogen, zoals gebrek aan afleiding (verveling), overbezetting, een slecht klimaat, voedingsproblemen, of een sluimerende ziekte.

Bij het houden van varkens is geschikt verrijkmateriaal noodzakelijk om de staarten lang(er) te laten. Het is ook vaak cruciaal om problemen met bijten op te lossen. Hokverrijking is belangrijk als verklikker en als 'natuurlijk geneesmiddel'. Met hokverrijking bouw je een buffer in en koop je als het ware tijd en kun je ontsporend gedrag weer op de rails zetten. Het dempt namelijk het onbehagen, het gefrustreerde gedrag.

Uit onderzoeken is bekend dat het ontbreken van verrijkmateriaal frustrerend en stressvol is voor varkens. Het leidt tot:

- meer staartbijten, maar ook meer oorbijten en andere orale manipulaties van hokgenoten,
- meer kauwen op het hok en looskauwen,
- minder spelgedrag, wat een indicatie is van minder goed welzijn,
- een verslechterd geheugen,
- veranderingen die indicatief zijn voor chronische stress,
- meer maagwandlaesies en maagzweren,
- een meer pessimistische kijk van het varken op het leven.

Waarom moet goed verrijkmateriaal voldoen?

Vanuit het perspectief van het varken moet omgevingsverrijking aan het volgende voldoen:

- Kauwbaar, eetbaar, geurig, afbreekbaar, vervormbaar;
- Belonend: intellectueel uitdagend, verrassend, leuk (bijdragen aan positieve gemoedstoestand), al dan niet (af en toe) gekoppeld aan voerbeloning;
- Variatie en vernieuwing bieden in tijd, plaats in het hok, fysieke vorm;
- Het moet een aanzienlijke tijd van de dag de wroetbehoefte dekken;
- Er moet al in de eerste weken van het leven mee worden begonnen.

Vanuit het perspectief van de varkenshouder moet verrijking aan het volgende voldoen:

- Effectief ter voorkoming van bijten;
- Praktisch toepasbaar, ook wat arbeidsbehoefte betreft;
- Veilig voor veehouder, varken en consument
- Betaalbaar.

Zoektocht naar het voorkomen en bestrijden van staartbijten

Helaas is het momenteel vaak zo dat materialen die goed tegemoet komen aan de behoefte van het varken niet goed passen in de huidige varkenshouderij. Zo komt regelmatig vers stro verstrekken goed tegemoet aan de wroetbehoefte van het varken, maar is dit arbeidsintensief en kan leiden tot verstopping van de mestafvoer. Omgekeerd is een ketting ophangen voor de varkenshouder makkelijk, maar is een varken daar als regel gauw op uit gekeken.

Het zoeken is op korte termijn naar verrijkmateriaal die binnen de bestaande varkenshouderijsystemen zowel voldoende tegemoet komen aan het perspectief van het varken als ook het perspectief van de varkenshouder. Op de lange termijn kan in nieuwe of vernieuwde huisvestingssystemen aan beide perspectieven veel optimaler tegemoet worden gekomen.

In wetenschappelijk onderzoek komen stro, turf en compost naar voren als de beste materialen om de staarten bij in tact te laten. Waarschijnlijk omdat ze tegemoet komen aan de drang om te wroeten. Compost kan mycotoxinen bevatten en wordt om die reden in de varkenssector niet gebruikt. Goede praktijkervaringen zijn er ook met zachte houtsoorten, zoals vurenhout en wilgenhout en met ruwvoer.

Natuurlijke materialen lijken volgens onderzoeken het meest geschikt als verrijkmateriaal, maar het valt niet uit te sluiten dat er ook goede verrijkmaterialen ontwikkeld worden van niet-natuurlijke materialen.

Omdat voedsel zoeken een belangrijke vorm van exploreergedrag is, biedt voer ook kans als hokverrijking. Je kunt daarbij denken aan met de hand of automatisch wat extra voer verstrekken op de dichte vloer. Ook kun je denken aan het verstrekken van voer of een voersysteem waarmee de voeropname langer duurt.

Conclusies ten aanzien van verrijkmateriaal en staartbijten:

1. Een varken besteedt het grootste deel van de tijd dat het actief is aan het wroetend de omgeving verkennen. Ontbreekt geschikt verrijkmateriaal om in te wroeten dan is dit frustrerend en stressvol voor het varken. Dit kan leiden tot meer bijten, kauwen op het hok, loskauwen, minder spelgedrag, chronische stress en aantasting van de gezondheid.
2. Goed verrijkmateriaal is één van de aspecten om ontsporend gedrag zoals bijten te voorkomen, of te bestrijden. Het dempt het onbehagen en het frustrerend gedrag, waaronder bijten.
3. De eisen die het varken aan verrijkmateriaal stelt (kauwbaar, eetbaar, geurig, afbreekbaar, vervormbaar, variatie, e.d.) blijken nog al eens haaks te staan op de eisen die de varkenshouder hieraan stelt (geringe arbeidsbehoefte, betaalbaar, e.d.). Het zoeken is dan ook:
 - a. op korte termijn naar verrijkmaterialen en aanbiedingsstrategieën die zowel voldoende tegemoet komen aan het perspectief van het varken als het perspectief van de varkenshouder,
 - b. op langere termijn naar nieuwe of vernieuwde huisvestingssystemen waarin aan beide perspectieven veel optimaler tegemoet wordt gekomen.
4. Natuurlijke materialen lijken het meest geschikt als verrijkmateriaal, maar ontwikkeling van geschikte niet-natuurlijke materialen valt niet uit te sluiten.

7. Klimaat en staartbijten

Klimaat is een risicofactor voor staartbijten. Een slecht klimaat geeft stress onder de varkens. De meeste factoren die van invloed zijn op staartbijten, zoals voer en huisvesting, zijn relatief stabiel. Het klimaat is één van de weinige meer variabele factoren. Klimaat heeft niet alleen invloed op gezondheid, maar ook op gedrag. Wijziging in klimaat is vaak de druppel die de emmer doet overlopen wat betreft staartbijten. Met name in het voorjaar en de herfst kan het klimaat tot veel staartbijten leiden.

Er is nauwelijks wetenschappelijk onderzoek verricht naar de invloed van klimaat op staartbijten. 20 jaar geleden vond in Nederland onderzoek plaats in de klimaatstal in Boxtel. Zo is er onderzoek gedaan naar tocht bij biggen. Eén uur gedurende een etmaal blootstelling aan tocht blijkt gedurende de hele dag invloed te hebben op het gedrag. Het activiteitsniveau gaat omhoog, de biggen vertonen meer exploratiegedrag op de bodem, meer exploratiegedrag op hokgenoten (ook oor- en staartbijten), en meer agonistisch gedrag (met name kopslagen). Bij

Varkens houden met een krul

gemengd opgelegde biggen (dat wil zeggen biggen die uit verschillende tomen zijn gemengd) blijkt het effect groter dan bij niet gemengde biggen.

Ook bij tocht in varkensstallen, zoals windinvloed en temperatuurschommelingen in herfst en voorjaar, is er maar weinig nodig om de emmer te doen overlopen.

Naar de invloed van koolstofdioxide (CO₂) en ammoniak (NH₃) in de stal op staartbijten is geen onderzoek gedaan.

In keuzeproeven hebben varkens een voorkeur voor ruimtes met lage ammoniakconcentraties. Hoge ammoniakconcentraties zijn stressvol voor varkens, wat blijkt uit verhoogde concentraties van leukocyten, lymfocyten en acute fase eiwitten, een verhoogde activatie van de hypothalamus-hypofyse-bijnier as en vergrote bijnieren en veranderingen in sociaal gedrag.

Bij de mens is bekend dat een hoog CO₂-gehalte een negatieve invloed op de hersenen heeft.

Het klimaat in varkensstallen kan door allerlei factoren sterk in kwaliteit verschillen. De ventilatieniveaus zijn niet altijd goed. De breedte van de controlegang kan invloed hebben op luchtstroom en temperatuurverschillen. Er wordt vaak op energie bespaard door minder te ventileren. Luchtwassers kunnen een negatieve invloed hebben op het klimaat in de stal.

In het Handboek Varkenshouderij staat geen norm voor de inhoud van de afdeling per varken.

- Meer inhoud, minder luchtwisselingen per uur en een lagere luchtsnelheid op dierniveau zijn gewenst.
- Inhoud is afhankelijk van het luchtinlaatsysteem.
- Duits onderzoek laat zien dat meer inhoud minder uitval en betere technische resultaten geeft.

Bij biggen op een volledige roostervloer en boven een mestput zijn uit klimaatoogpunt vraagtekens te plaatsen. De luchtkwaliteit op dierniveau, de thermoregulatie en het ligcomfort worden beter als je een gedeeltelijk dichte vloer biedt en de dieren niet boven de mestopslag legt.

Ook thermoregulatie, het vermogen van een organisme om de lichaamstemperatuur te handhaven, is van belang. De ruimtetemperatuur (gevoelstemperatuur) moet in orde zijn en er moet daarbij rekening worden gehouden met de relatieve luchtvochtigheid.

Bij de vloer om op te liggen is warmtegeleiding van het materiaal en contacttemperatuur van belang. Betonnen ligvloeren zou je afhankelijk van o.a. leeftijd en groeisnelheid moeten isoleren.

Conclusies ten aanzien van klimaat en staartbijten:

1. De meeste factoren van invloed op staartbijten, zoals voer en management, zijn betrekkelijk stabiel, het klimaat is één van de weinige variabele factoren. Wijziging in klimaat, met name in herfst en voorjaar, is vaak de druppel die de emmer doet overlopen wat betreft staartbijten. Dit verklaart waarom varkenshouders klimaat vaak als belangrijkste factor voor staartbijten zien.
2. Een laag kooldioxide en ammoniakgehalte lijken wenselijk.
3. Tocht is slecht. Het leidt onder andere tot meer bijten, en moet voorkomen worden.
4. Meer inhoud (afhankelijk van het luchtinlaatsysteem), minder luchtwisselingen per uur en een lagere luchtsnelheid op dierniveau lijken gewenst.
5. Bij de ruimtetemperatuur lijkt het nodig rekening te houden met gevoelstemperatuur en relatieve luchtvochtigheid.
6. Biggen zijn waarschijnlijk beter af qua luchtkwaliteit op dierniveau, thermoregulatie en ligcomfort op een gedeeltelijk dichte vloer.

8. Verdere interessante punten inzake staartbijten

8.1. Hypothese typering bijters

Taylor et al zijn in 2010 met drie typering van bijters gekomen op basis van het gedrag van bijters, elke typering met een mogelijk andere motivatie als basis om te bijten.

'Two stage' staartbijten met als voorstadium de staart in de bek nemen en sabbelen, en een beschadigend stadium waarin gebeten wordt. De motivatie om te bijten is waarschijnlijk gebrek aan verrijkmateriaal om in te wroeten, op te kauwen en te manipuleren.

Zoektocht naar het voorkomen en bestrijden van staartbijten

'*Sudden forceful*' staartbijten bestaat uit agressie als gevolg van frustratie, vergelijkbaar met vulva en anus bijten. De motivatie om te bijten is waarschijnlijk onvoldoende toegang tot 'resources' (voer, ligplek, verrijkmateriaal, etc.).

'*Obsessive / fanatical*' staartbijten met fixatie op het bijten in staarten en continue zoeken naar staarten. Bij een enkel dier werd een tijdsbesteding van 11,5% en 25% gericht op staartbijten vastgesteld, vergeleken met minder dan 1,5% bij andere staartbijters in de groep. Onderzoeken tonen dat obsessieve bijters lichter waren en er een relatie is tussen lagere groei na spenen en het vertonen van afwijkend sociaal gedrag. Mogelijke gevolgen van groeiachterstand zijn metabole deficientie (direct effect), en verminderde competitiviteit leidend tot frustratie.

8.2. Potentiële voorspellers van staartbijten

Tijdig signalen onderkennen dat er kans op staartbijten is kan helpen op tijd de nodige preventieve maatregelen te nemen om staartbijten te voorkomen. Als we weten op welke zaken je moet letten kunnen varkenshouders daarvan ook bewust gemaakt worden en zo nodig zelfs hierin getraind worden.

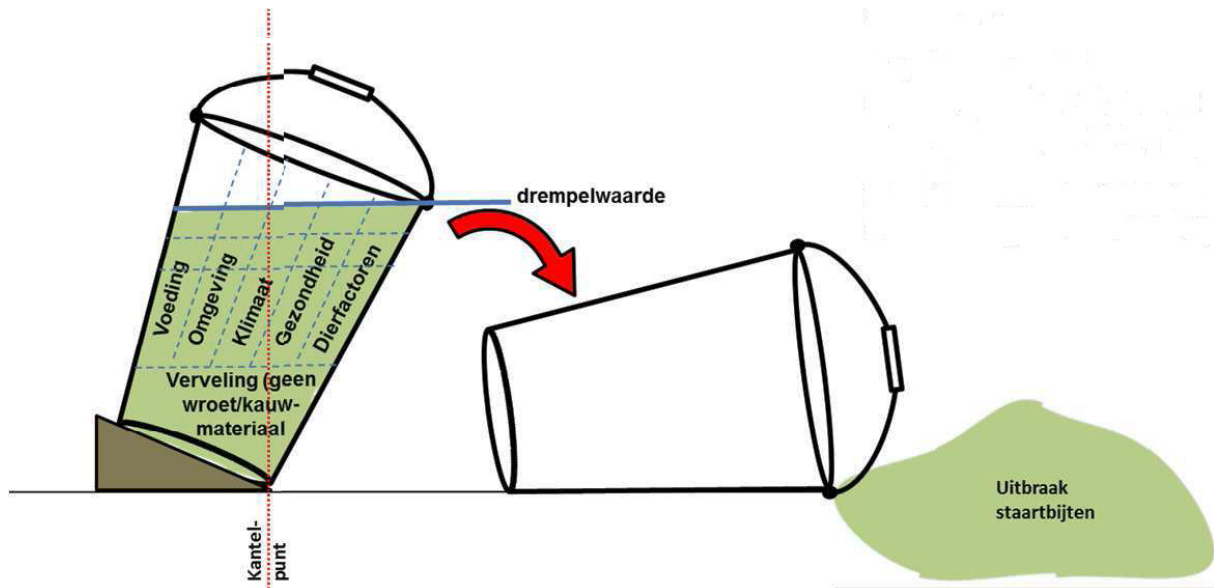
- Vaak gaan een verhoogde activiteit en rusteloosheid onder de varkens vooraf aan een uitbraak van staartbijten (onrust, verstoord liggedrag, actievere varkens, minder liggende dieren)..
- De staarthouding van het varken kan een signaal zijn dat er in een groep varkens in staarten gebeten wordt. Een varken dat gebeten wordt en dit niet wil, houdt zijn staart naar beneden of tussen de poten geklemd.
- Het weer is een bekende factor. Zo zie je in het voor- en het najaar, als het weer aan het veranderen is, vaker staartbijten. Ook zouden bepaalde weertypen, zoals laaghangende mist, de kans op klimaatveranderingen in de stal vergroten met staartbijten als gevolg.
- Geluid, slachtoffers gillen in de regel wanneer ze gebeten worden. In België, Denemarken en ook in Nederland worden onderzoeken gedaan met sensoren die geluiden oppikken van varkens. Als zo bekend wordt welke geluiden specifiek zijn voor staartbijten kan hierop gereageerd worden. Dit zou een varkenshouder kunnen helpen te bepalen waar en wanneer hij moet optreden en ingrijpen.
- Omgeving, ineens intensiever gebruik van afleidingsmateriaal.
- Feller reageren op dierverzorgers.
- Verse bloedspatten op snuiten, vloer of hokafscheiding.

8.3 Staartbijten, een overlopende emmer

Je kunt het multifactoriële probleem van staartbijten voorstellen als een emmer gevuld met risicofactoren die samen het optreden van staartbijten bepalen. Sommige factoren zijn belangrijker dan andere. Zo blijkt uit onderzoek dat verveling door het ontbreken van goede omgevingsverrijking een grote risicofactor is, en dat omgekeerd als de omgevingsverrijking goed is je daarmee het effect van andere negatieve factoren kunt dempen.

Vaak is de emmer al gevuld met enkele negatieve factoren en is het een voor de varkens negatieve verandering in klimaat, voeding of gezondheid die de emmer doet overlopen.

Varkens houden met een krul

Voorkomen is beter dan genezen, het gaat er om de emmer zo leeg mogelijk te houden. Er bestaan al lijsten met risicofactoren en adviezen om problemen te voorkomen. Deze moeten verder in de praktijk getest en doorontwikkeld worden. Hetzelfde geldt voor al bestaande lijsten met adviezen wat te doen bij acute problemen.

9. Conclusies

Algemene conclusie werkgroep

Staartbijten is een multifactorieel probleem waarbij de oorzaak van bedrijf tot bedrijf en van moment tot moment kan verschillen. Het voorkomen van bijterij en het op termijn kunnen stoppen vergt een andere kijk op fokkerij, huisvesting, management, kennis en kunde.

Conclusies ten aanzien van fokkerij en staartbijten:

1. Erfelijkheidsgraad en fokwaarde van staartbijten zijn (nog) niet bekend en is lastig te onderzoeken.
2. Er kan gezocht worden naar factoren waarop gefokt kan worden tegen bijterij zonder daarbij op fokken op mager en weinig vet in te leveren.
3. Via verder onderzoek naar sociale fokwaarden kunnen waarschijnlijk varkens gefokt worden die zich socialer gedragen en daarbij minder bijtgedrag vertonen.
4. Slachterijen kunnen aan de slachtlijn staarten uit verschillende programma's met verschillende staartlengtes scoren op bijtwonden en ontstekingen en dit terugkoppelen aan de varkenshouder.
5. De fokkerij kan helpen staartscores en veehouderij-omstandigheden uit slachterijen en proeven te analyseren en in fokprogramma's voor de nabije toekomst meenemen.

Conclusies ten aanzien van economie en staartbijten:

1. Zo maar in de gangbare varkenshouderij stoppen met couperen leidt tot minder dierenwelzijn en meer financieel-economische schade voor de varkenshouders.
2. In onderzoeken om met couperen te stoppen zullen de risico's van de varkenshouders moeten worden afgedekt middels een garantstelling, anders is het voor hen niet mogelijk aan onderzoek deel te nemen.
3. Als varkenshouders in een meerwaarde concept uit de markt voldoende geld hiervoor krijgen zouden ze wel kunnen stoppen met couperen.
4. Als eenmaal bekend is hoe bijtproblemen te voorkomen c.q. te bestrijden kan overwogen worden varkenshouders uit te betalen naar de mate waarin ze staartbijten in de hand weten te houden.

Conclusies ten aanzien van voeding en staartbijten:

1. Wat nutriënten betreft moet het voer voldoende eiwitten, Tryptofaan en zout bevatten.
2. De behoefte aan voldoende, betaalbaar darmverteerbaar Tryptofaan is een argument voor het weer toestaan van bloedmeel in varkensvoer, maar ook voor het verwerken van insecten en wormen in veevoer.
3. Voldoende verzadiging helpt staartbijten te voorkomen. Daarbij gaat het met name om voldoende voer en voldoende fermenteerbare vezels in het voer.
4. Onbepert voeren en voldoende vreetplaatsen helpen staartbijten tegen te gaan.
5. Regelmaat (in alles en ook) in voerverstrekking helpt staartbijten tegen te gaan.

Conclusies ten aanzien van gezondheid en staartbijten:

1. Minder kort couperen van de staart is niet pijnloos. Wel is er bij minder kort couperen minder kans op infectie en door de kleinere wond snellere heling en ook biedt een langere staart meer ruimte voor natuurlijk gedrag zoals het afdekken van de anus en bij de zeug de kling.
2. Staartbijten geeft milde tot ernstige laesies en verhoogt de kans op infecties in de vorm van abscessen of ontstekingen in het wervelkanaal en secundaire infecties in longen en andere organen.
3. Naarmate de gezondheid op een bedrijf minder is, is het risico op staartbijten groter.
4. Ziekte kan leiden tot extra behoefte aan exploratie of frustratie, veranderde voedselopname en het minder weglopen als er gebeten wordt.

Conclusies ten aanzien van verrijkingsmateriaal en staartbijten:

1. Een varken besteedt het grootste deel van de tijd dat het actief is aan het wroetend de omgeving verkennen. Ontbreekt geschikt verrijkingsmateriaal om in te wroeten dan is dit frustrerend en stressvol voor het varken. Dit kan leiden tot meer bijten, kauwen op het hok, looskauwen, minder spelgedrag, chronische stress en aantasting van de gezondheid.

Varkens houden met een krul

2. Goed verrijkmateriaal is één van de aspecten om ontsprekend gedrag zoals bijten te voorkomen, of te bestrijden. Het dempt het onbehagen en het frustrerend gedrag, waaronder bijten.
3. De eisen die het varken aan verrijkmateriaal stelt (kauwbaar, eetbaar, geurig, afbreekbaar, vervormbaar, variatie, e.d.) blijken nog al eens haaks te staan op de eisen die de varkenshouder hieraan stelt (geringe arbeidsbehoefte, betaalbaar, e.d.). Het zoeken is dan ook:
 - a. op korte termijn naar verrijkmaterialen en aanbiedingsstrategieën die zowel voldoende tegemoet komen aan het perspectief van het varken als het perspectief van de varkenshouder,
 - b. op langere termijn naar nieuwe of vernieuwde huisvestingssystemen waarin aan beide perspectieven veel optimaler tegemoet wordt gekomen.
4. Natuurlijke materialen lijken het meest geschikt als verrijkmateriaal, maar ontwikkeling van geschikte niet-natuurlijke materialen valt niet uit te sluiten.

Conclusies ten aanzien van klimaat en staartbijten:

1. De meeste factoren van invloed op staartbijten, zoals voer en management, zijn betrekkelijk stabiel, het klimaat is één van de weinige variabele factoren. Wijziging in klimaat, met name in herfst en voorjaar, is vaak de druppel die de emmer doet overlopen wat betreft staartbijten. Dit verklaart waarom varkenshouders klimaat vaak als belangrijkste factor voor staartbijten zien.
2. Een laag kooldioxide en ammoniakgehalte lijken wenselijk.
3. Tocht is slecht. Het leidt onder andere tot meer bijten, en moet voorkomen worden.
4. Meer inhoud (afhankelijk van het luchtinlaatsysteem), minder luchtwisselingen per uur en een lagere luchtsnelheid op dierniveau lijken gewenst.
5. Bij de ruimtetemperatuur lijkt het nodig rekening te houden met gevoelstemperatuur en relatieve luchtvochtigheid.
6. Biggen zijn waarschijnlijk beter af qua luchtkwaliteit op dierniveau, thermoregulatie en ligcomfort op een gedeeltelijk dichte vloer.

10. Verklaring van Dalfsen

Op basis van het werk van de Werkgroep Krulstaart is de volgende verklaring opgesteld, welke op 10 juni 2013 te Dalfsen naar buiten gebracht is in aanwezigheid van mevrouw S.A.M. Dijkema, Staatssecretaris van Economische Zaken, verantwoordelijk voor het landbouwbeleid.

Verklaring van Dalfsen

Inleiding

Een varken wordt geboren met een staart. Deze wordt in de gangbare varkenshouderij binnen 4 dagen gecoupeerd. Dat is pijnlijk, maar nog steeds noodzakelijk omdat het risico op staartbijterij in de huidige varkenshouderij veel te groot is, met ernstige gevolgen voor het varken en de varkenshouder. Couperen is een vorm van symptoombestrijding. Het onderliggende probleem is daarmee niet opgelost.

Op het couperen van varkensstaarten bestaat vanuit de samenleving al geruime tijd kritiek. Ook de varkenssector zelf zou hier liever vandaag dan morgen mee stoppen en naar een ingreep vrije varkenshouderij gaan. Dit is echter makkelijker gezegd dan gedaan, pogingen om met couperen te stoppen stranden steeds op het niet kunnen garanderen dat staartbijten uitblijft c.q. tijdig de kop in gedrukt kan worden.

In een poging tot een doorbraak te komen hebben de Vakgroep Varkenshouderij van Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO) en de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren (Dierenbescherming) in 2012 een Werkgroep Krulstaart ingesteld. Doel van deze werkgroep was door middel van expertbijeenkomsten kennis vergaren over de verschillende factoren die staartbijten veroorzaken. Naast LTO en de Dierenbescherming hebben de Nederlandse vakbond Varkenshouders (NVV), Coppens Diervoeding, Topigs, de Vakgroep Gezondheid van het Varken van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD), Vion Food Group, het Departement Dierwetenschappen en Livestock Research van Wageningen Universiteit en Research (WUR) en het Ministerie van Economische Zaken. hieraan deelgenomen.

De Werkgroep constateert dat staartbijten een lastig multifactorieel probleem is, waarbij de oorzaken van bedrijf tot bedrijf kunnen verschillen. De werkgroep ziet echter ook aanknopingspunten om mogelijk op lange termijn te stoppen met couperen mits dit verantwoord en onder goede begeleiding gebeurt.

Ambitie

Op basis van de aanbevelingen van de Werkgroep Krulstaart ambiëren LTO en NVV stapsgewijs gedeeltelijk en indien verantwoord op de lange termijn geheel te stoppen met couperen. Deze ambitie wordt ondersteund door Coppens Diervoeding, Topigs, KNMvD en Vion Food Group, alsmede door de Dierenbescherming en WUR (hierna: Verklaringspartners). Andere partijen in de varkensketen en het Ministerie van Economische Zaken worden opgeroepen deze ambitie mede te ondersteunen.

De Verklaringspartners zien drie situaties waarin bijten en stoppen met couperen aan de orde zijn en waar zij een bijdrage in willen leveren:

- a. Stapsgewijs korter couperen en op de lange termijn geheel stoppen met couperen in de huidige gangbare varkenshouderij is zeer ambitieus. Omdat veel van de huidige stallen nog lang niet aan vervanging toe zijn focussen de Verklaringspartners zich op het vinden van oplossingen tegen bijterij in de nu bestaande varkenshouderij;
- b. Er moet onderzoek komen naar haalbare en betaalbare nieuwe varkenshouderijsystemen waarin staarten minder kort of helemaal niet gecoupeerd hoeven te worden. In de uitwerking van de Verklaring van Dalfsen wordt ruimte gecreëerd om de ontwikkelingen die lopen of innovaties die opgestart worden om te komen tot een ingreepvrije varkenshouderij te ondersteunen;
- c. Er zijn initiatieven in de gangbare varkenshouderij die het ambiëren versneld te stoppen met couperen. Omdat een bijtuitbraak vergaande gevolgen kan hebben voor de betrokken varkens en varkenshouders en een dergelijke ervaring veel impact kan hebben op het algemene draagvlak om op termijn te stoppen met couperen zal bij de uitwerking van de Verklaring van

Varkens houden met een krul

Dalfts ruimte gecreëerd worden om begeleiding te bieden aan die initiatieven die op een verantwoorde wijze versneld willen gaan stoppen met couperen;

Routeplan naar een varkenshouderij met krulstaarten

De Verklaringspartners focussen op stapsgewijs minder kort couperen in de bestaande gangbare varkenshouderijsystemen, naast het bieden van ondersteuning aan verantwoorde initiatieven van andere partijen. Dit stapsgewijs minder kort bestaat uit de volgende parallel lopende stappen die in een nader op te stellen routeplan zullen worden opgenomen.

1. Demonstratieproject net gecoupeerde varkens houden

Op dit moment is er grote angst en scepsis over het houden van varkens met intacte staarten in de hedendaagse stallen. Daarom is het belangrijk te bewijzen dat het wellicht wel kan, waarbij de focus ligt op management en eventuele minimale aanpassingen in de stal. Op het Varkens Innovatie Centrum in Sterksel zal hiervoor een demonstratieproject onder praktijkomstandigheden worden opgezet. Hiertoe wordt alle kennis uit binnen- en buitenland ingezet met betrekking tot het verbeteren van factoren als klimaat, voeding, hokuitvoering, omgevingsverrijking en gezondheid.

2. Vangnet bijten ontwikkelen

Als staartbijten optreedt dan zijn curatieve maatregelen nodig om hier zo snel mogelijk een eind aan te maken. Op het Varkens Innovatie Centrum Sterksel wordt hiertoe een gereedschapskist ontwikkeld. Dit gebeurt naast het testen van de effectiviteit in het demonstratieproject.

3. Reductie staartschade in de praktijk

Couperen is een vorm van symptoombestrijding. Bijterij vindt dan nog steeds plaats, zei het in mindere mate. In netwerken van en door gangbare varkenshouders met gecoupeerde varkens worden de bijtproblemen aangepakt en wordt geleidelijk steeds minder kort en minder vaak gecoupeerd. Dit gebeurt met een sterke betrokkenheid van veevoedadviseur, dierenarts en slachterij van elke deelnemende varkenshouder. De netwerken wisselen hun kennis en ervaring uit met de rest van de varkenshouders in Nederland, die vervolgens ook op hun eigen bedrijf aan de slag kunnen.

Vervolgfase

De Verklaringspartners beseffen dat op een verantwoorde manier stoppen met couperen een lastige zaak is waarbij veel ondernemers met positieve resultaten moeten worden overtuigd. De inzet van de Verklaringspartners is er op gericht om op een verantwoorde wijze aan de slag te gaan met het plan om minder kort te couperen en wellicht zelfs op termijn te stoppen met couperen en daar waar mogelijk worden uitkomsten onder goede begeleiding uitgerold in de Nederlandse varkenshouderij.

Alle kennis vergaard in bovengenoemde stappen moet omgezet worden in een scholingsprogramma voor varkenshouders en erfbetreders zoals dierenartsen en veevoedadviseurs voor het bestrijden van staartbijten.

Voorwaarde voor succes van de geschetste aanpak is dat de varkenshouder zelf aan het roer zit maar nadrukkelijk begeleid wordt door actoren uit de keten die van invloed zijn op het resultaat. Naast de Verklaringspartners zullen andere ketenpartijen, zoals fokkerij/organisaties, veevoedbedrijven, slachterijen, dierenartsen en retailbedrijven actief betrokken worden.

Internationaal uitrollen

In meerdere EU-lidstaten bestaat er maatschappelijke zorg over het couperen van varkensstaarten. Er is dus meer kennis en ervaring beschikbaar dan alleen binnen Nederland. Het routeplan wordt daarom ook internationaal verspreid. Waar mogelijk worden consortia gevormd om kennis en ervaring uit te wisselen en gezamenlijk te streven naar stoppen met couperen. Dit is mede van belang omdat Nederland straks ook haar niet gecoupeerde biggen wil kunnen blijven exporteren waarbij het doel ook is dat de staart die er in Nederland is aangebleven niet in een later stadium er alsnog moet worden afgehaald. Hier wint het varken namelijk niets mee en de handelspositie van de Nederlandse varkenshouderij komt er mee in gevaar..

Evaluatie

Om de ambitie waar te kunnen maken wordt het Routeplan om de twee jaar geëvalueerd aan de hand van de laatste resultaten en ervaringen en vindt er mogelijk een herijking van activiteiten plaats.

Bijlage 1. Leden van de Werkgroep Krulstaart

- Evelien Alderliesten, Coppens Diervoeding
- Bert van den Berg, Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren
- Liesbeth Bolhuis, Departement Dierwetenschappen, Wageningen Universiteit en Research Center
- Gerard van Eijden, Vakgroep Gezondheidszorg Varken, Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde.
- Henk Hermans, Vakgroep Varkenshouderij, LTO Nederland
- Hans Olijslagers, Topigs
- Derk Oorburg, Vion Food Group
- Geert van der Peet, Wageningen UR Livestock Research
- Celia Steegman, Ministerie van Economische Zaken
- Mark Tijssen, Vakgroep Varkenshouderij, LTO Nederland
- Hendrik de Vor, Coppens Diervoeding

De vergaderingen zijn tevens bijgewoond door Ilona Lesscher van Nieuwe Oogst.

Bijlage 2. Lezingen gehouden voor de Werkgroep Krulstaart

Inleidend overzicht over wat er wetenschappelijk bekend is over staartbijten

Dr. Ir. Hans Spoolder, Wageningen UR Livestock Research Center en prof. Bas Kemp, Wageningen Universiteit Departement Dierwetenschappen.

Genetica en staartbijten

Ir. Naomi Duijvesteijn, Topigs

Economie en staartbijten

Drs. Willy Baltussen, Wageningen UR Landbouw Economisch Instituut

Voeding en staartbijten

Dr. Carola van der Peet-Schwering, Wageningen UR Livestock Research

Gezondheid en staartbijten

Drs. Adriaan van Waldeveen, praktiserend dierenarts

Verrijkmateriaal en staartbijten

Dr. Marc Bracke, Wageningen UR Livestock Research

Gezondheid en staartbijten

Drs. Marion Kluivers, Wageningen UR Livestock Research

Klimaat en staartbijten

Ir. Anita Hoofs, Wageningen UR Livestock Research